

Euskal aditz jokatuaren jatorriaz eta osaeraz zenbait ohar

Borja Ariztimuño Lopez
UPV/EHU
borja.ariztimuno@ehu.es

Koldo Mitxelena Katedraren III. biltzarra
Gasteiz, 2012-10-08

Egitura

1. Sarrera
2. Morfemen ordena vs. hitz-ordena
3. Aldi-aspektu markak
4. *-n-* misterioitsua
5. Aditz-sistema eta "geruzen teoria"
6. Proposamen berriak
7. Aurrera begirakoak

Sarrera

- Schuchardt, Vinson, Azkue, Lafon, Mitxelena...
- Oregi (1974)
- Heath, Trask (1977)
- Gómez (1994), — & Sainz (1995)
- G. Aldai (1998, 2000)
- J. A. Lakarra (2006, 2008)
- M. Martinez-Areta (2012)

Morfemen ordena vs. hitz-ordena

- S-V-O (Trask 1977)
 - $zu_s \text{ ekarri}_v \text{ ni}_o \rightarrow \text{ni}_s \text{ ekarri}_v \text{ zu}_{eg.o} = \text{nakarzu}$
- V-S-O (Gómez 1994, Gomez & Sainz 1995)
- O-V-S?? (cf. $na_o \text{kar}_v \text{zu}_s, \text{-hin}_o \text{du}_v \text{gu}_s \text{-}$)

Aldi-aspektu markak (I)

- *D(A)-* = ORAINA (Oregi 1974)
- *d-* '3.p.+orain', *a-* < **e-* (cf. *etor*) (Heath 1977)
- *da-* 'IPFV~CONT' (Trask 1977)
- *da-* < **dan* 'orain' (de Rijk 1992)
- *da-* < **dar* 'PROG' < *'sit' (cf. *jarri* < **e-dar-i*) (Lakarra 2008)

Aldi-aspektu markak (II)

- *-(e)n* 'iragan' = 'menderagailu' (< *-en* 'genitibo', Mitxelena)
- *-en* < *(*e*)*den* 'finish' (Lakarra 2008)
- ...eta *-an*?

Aldi-aspektu markak (III)

- *E-* = ORAIN EZA (cf. *inor, inon* < **e-...*) (Oregi 1974)
- *e-* = *e-* (Heath 1977)
- 'ez-markatu' EDO 'perfektibo' (Trask 1977)

-*n-* misteriotzua (I)

- Pertsona komunztadurekiko harremana:
 - 1. eta 2. pertsonekin baizik ez.
 - *-(e)n-₁*: argumentu absolutibo guztiekin (*nentorren, henkarren*).
 - *-(e)n-₂*: ergatibo pluralekin (*genekarren, zenekien*).
- Aldi-aspektu markekiko harremana:
 - Orainaldiaz kanpokoetan
 - *nau, ninduen, banindu, ninduke*

-n- misteriotsua (II)

- Iraganaldi marka eta egiletasun marka (Oregi 1974)
 - $-en_{-1} \sim$ LEHEN (cf. Lakarra: *lehen* < **den-en*)
 - > $-en_{-2}$ 'genitibo'
- Antipasibo-inbertsio marka (Heath 1977)
 - $-en_{-1} (\rightarrow -en_{-2})$ analogiaz hedatua
- Pasibo marka (Trask 1977)
 - $-n_{-1} (\rightarrow -n_{-2})$ analogiaz
- Progresibo~inperfektu marka (Aldai 2000)
 - $-n_{-1} (\rightarrow -n_{-2})$ analogiaz < $-n$ 'lokatibo' (cf. $-ra-$ 'arazle' < $-ra$ 'adlat.')

Aditz-sistema eta "geruzen teoria"

- Ez da sistema karratu laukitoxz betea, non esanahi ondo bereziak banaketa osagarrian diren.
- Aldi-aspektu termino eta kontzeptuak al bait zehatzen erabili behar dira, berreraiketarentzako onuragarri.

inperfektiboa	perfektiboa	iraganaldia	orainaldia
agerikoa	agerikoa	agerikoa	agerikoa
agerikoa	gabe	agerikoa	gabe
*gabe	agerikoa	*gabe	agerikoa

Bybee et al. (1994)

Proposamen berriak (I)

- Orain arteko proposamenetan:
 - $*dar\ bil > *da-bil > *n(i)-dabil > nabil$
 - $*\emptyset-e-bil-en / *n-e(-)n-bil-en > (z-)ebil/enbil$
- Nire proposamena:
 - $*(ni-)dar\ bil$ 'PROG' > $*na/da\ bil > nabil/dabil$ 'IPFV~PRS'
 - $*ni-den\ bil$ 'COMPL' > $*nen\ bil > -nenbil-$ 'PFV~PST'
 - $*e-bil$ 'partizipio' > $(z)ebil-$ 'PFV~PST'

Proposamen berriak (II)

- Kronologia erlatiboaren garrantzia:
 1. $\dagger *bil$
 2. $*dar\ bil$
 3. $*den\ bil$ (ala 2. $*den$, 3. $*dar$?)
 - > $*e-bil$
- i) $le-$ 'COND'; " $l- < d-$ ote?" (Trask 1977)
- ii) $l(e)-$ $*PST.IPfV$ ' (Aldai 2000)
- iii) $le-$ < $*da-e-$ (Lakarra 2008)
 - > Hots: $*da-$ 'IPFV' + $*e-$ 'PST'?

Proposamen berriak (III)

- Menderagailu menderakaitzak, espekulazio bat:
 - *hala* > *-ala* > *(-e)-la* > *-ela* (hots, ez *-Vn + -la*; < **ha(r)-la*)
Cf. Manterola: *-a, -ari-, -an, -etan...* < **ha(r), hari, han, hetan...*
(ez **-a(r) + -i, -n, *-g(a)?-e-ta-n...*)
+ *halarik, halako* > ...
 - *han* > *-an* > *(-e)-n* > *-en* ?

Aurrera begirakoak

- *-it-* (ala **-iC-?*) vs. gainerako pluralgileak
- *-ke, -te* < **???? '?*
- beste datibo markak: *i-* (vs. *-(g)i, -ki*), *-ts* < **-tz = *iron-en tz-?*
Cf. *nitzirok* 'nik-hiri-hura_{+ahal}'
- datiboa vs. ergatiboa, *-ke/-te*, pluralgile atzizkituak

ESKERRIK ASKO!